

УДК: 616.89-008.441.33-036.82:364-786:364.62

DOI: 10.15587/2519-4798.2019.155670

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ЧОЛОВІКІВ ЯК ОСНОВА ЇХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

© В. В. Литвиненко

Мета роботи: Вивчити сучасні психологічні та клініко-психопатологічні особливості формування алкогольної залежності у чоловіків як основу їх реабілітації.

Матеріали та методи. У дослідженні проведено комплексне клініко-психопатологічне і психодіагностичне обстеження 150 пацієнтів чоловічої статі від 20 до 55 років, в яких згідно діагностичних критеріїв МКХ-10 встановлено синдром залежності від алкоголю. 94 хворих знаходились на лікуванні у Харківській обласній клінічній наркологічній лікарні № 9, 56 хворих – у клініці психіатрії та наркології Військово-медичного клінічного центру Північного регіону.

Результати дослідження. У $35,2 \pm 1,5$ % цивільних хворих та у $40,2 \pm 1,9$ % військових відмічалось сп'яніння з домінуванням дисфорично-експлозивного компоненту, у $43,5 \pm 2,1$ % та $35,1 \pm 1,6$ % алкозалежних відповідно – тривожно-депресивного компоненту у $21,6 \pm 1,1$ % цивільних і $24,7 \pm 1,4$ % військових агресивного компоненту сп'яніння.

Для цивільних хворих основним мотивом зловживання алкоголем були: «за компанію», «підтримати друга», бажання одержання фізичного й психологічного задоволення від дії алкоголю. Для військових основним мотивом було «зняти бойовий стрес», «заглушити біль», «позбавитись від важких військових спогадів», бажання нівелювати за допомогою алкоголю негативні емоційні переживання (напругу, тривогу, страх, тугу).

У обстежених військових з алкогольною залежністю відмічається повний та явний прояви стресового розладу, у порівнянні з цивільними у яких відмічається незначний прояв та відсутність травматичного стресу. У обстежених хворих переважають неконструктивні форми копінг-стратегій.

Базуючись на отриманих у ході роботи даних нами систематизовані сучасні предиктори формування алкогольної залежності у чоловіків в сучасних умовах, які розглядаються як мішені психокорекційного та психоосвітнього впливу при побудові системи реабілітації хворих.

Висновки:

1. Клініко-психопатологічними особливостями формування алкогольної залежності у чоловіків, в аспекті їх реабілітації є специфічна в залежності від переважних особисто-значущих мотивів вживання алкоголю, втрата ситуативного контролю, дисфорії, афективні реакції, тривожно-депресивні розлади.

2. Патологічними психологічними предикторами формування алкогольної залежності у чоловіків є: афективність поведінки, конфліктність, превалювання неконструктивних форм копінг-стратегій. Основним чинником ризику виникнення алкогольної залежності у військових є повний та явний прояв стресового розладу

Ключові слова: алкогольна залежність, мотиви вживання алкоголю стресовий розлад, копінг-стратегії, чинники ризику, компонент сп'яніння

1. Вступ

Катастрофічність медико-біологічних і соціально-економічних наслідків алкоголізації населення сучасної України дає підставу віднести алкогольну залежність до розряду медико-соціальної патології, що становить собою реальну загрозу здоров'ю нації [1].

За даними офіційної статистики, кількість пацієнтів, які перебувають на медичному обслуговуванні в наркологічних диспансерах України, до теперішнього часу досягає 1 млн осіб, а в структурі невідкладної допомоги розлади, зумовлені алкогольною залежністю, займають одне з перших місць [2].

Незважаючи на великий арсенал сучасних методів терапії алкоголізму, його поширеність в світі зростає. Від 60 % до 75 % пацієнтів із алкогольною залежністю впродовж року мають рецидив захворювання [3].

2. Обґрунтування дослідження

Проблема лікування алкогольної залежності в Україні залишається на цей час достатньо гострою, оскільки результати досліджень свідчать про значне збільшення кількості споживачів алкоголю серед населення [4].

Значне збільшення кількості споживачів алкоголю серед населення, особливо серед осіб молодого віку, неминуче тягне за собою різке зростання показників психічної та соматичної захворюваності, травматизації, суїцидальних спроб, агресивної поведінки та кримінальної діяльності [5].

Зловживання алкоголем розглядається як один з основних чинників демографічно-соціальної кризи в Україні та як загальнонаціональна загроза на рівні особистості, сім'ї, суспільства [6].

Необхідно відмітити що, протягом останніх чотирьох років в умовах проведення тривалих бойових дій на сході країни спостерігається «спалах» пси-

хічних, наркологічних захворювань як «відповідь» суспільства на хронічну психотравмуючу стресову ситуацію. Сучасні дослідження виявили зв'язок між рівнем стресу в суспільстві та рівнем пов'язаних з алкоголем проблем [7, 8].

Сучасні наукові дослідження щодо алкогольної залежності присвячені оновленню концепції психосоціальної реабілітації хворих, їх соціальній реінтеграції та покращенню якості життя [9]. У зв'язку із цим збільшується актуальність пошуку нових психотерапевтичних підходів до терапії алкогольної залежності та розробки ефективних схем, що відповідають сучасним стандартам лікування [10]. Вищевикладене обумовило актуальність і необхідність проведення даного дослідження.

3. Мета дослідження

Вивчити сучасні психологічні та клініко-психопатологічні особливості формування алкогольної залежності у чоловіків як основу їх реабілітації.

4. Матеріал та методи

Для досягнення поставленої мети, за умови інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики та деонтології комплексне обстеження 150 чоловіків, в яких згідно діагностичних критеріїв МКХ-10 встановлено синдром залежності від алкоголю (F 10.2x: у наступний час утримання F10.20 – 31,9±2,3 % осіб, активна залежність F10.24 – 22,6±2,4 %, постійне вживання F10.25 – 29,2±0,9 %, епізодичне вживання F10.26 – 16,3±0,8 %).

94 хворих у середньому віці 41,5±5,4 знаходились на лікуванні у КЗОЗ Харківської обласної клінічної наркологічної лікарні № 9, 56 хворих у середньому віці 40,5±5,5 років – у клініці психіатрії та наркології Військово-медичного клінічного центру Північного регіону.

У роботі були використані клініко-психопатологічний та психодіагностичний методи обстеження. Клініко-психопатологічне дослідження базувалося на загальноприйнятих підходах до психіатричного та наркологічного обстеження шляхом інтерв'ювання та спостереження, що було доповнено використанням, тестом Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT, J. B. Saunders, O. G. Aasland, T. E. Babor, 1993) – для виявлення розладів, пов'язаних з зловживанням алкоголю та визначення ступеню небезпечності його вживання. Опитування здійснювалось із застосуванням діагностично-дослідницьких критеріїв МКХ-10.

Психодіагностичне дослідження включало використання Опитувальника травматичного стресу (Котенев О. І., 1996), Методики оцінки копінг-поведінки в стресових ситуаціях (Норманн С., Ендлер Д. Ф., Джеймс Д. А., Паркер М. І.; адаптований варіант Крюкової Т. А., 2002).

Математико-статистична обробка результатів дослідження проводилась з використанням пакетів спеціалізованого програмного забезпечення (Statistica 6.0, MS Excel) з використанням методики t-критерію Ст'юдента.

5. Результати дослідження

Як показали результати дослідження у 35,2±2,1 % осіб виявлено небезпечне вживання алкоголю (середній бал за AUDIT – 18,0 балів), у 60,1±1,7 % – висока ймовірність алкогольної залежності (середній бал за AUDIT – 20 балів і більше).

Клінічна картина алкогольної залежності характеризувалася втратою ситуаційного контролю (85,3±3,8 % обстежених), палімпсестами (25,2±2,4 %), дисфоріями (38,1±1,8 %), афективними реакціями (27,3±1,6 %), тривожно-депресивними розладами (34,6±1,8 %) та астенічними проявами (29,1±1,6 %).

У 35,2±1,5 % цивільних хворих та у 40,2±1,9 % військових відмічалось сп'яніння з домінуванням дисфорично-експлозивного компоненту (вибуховість, експлозивність, схильність до невмотивованої агресії, асоціальних вчинків, сполучення афективного сплюснення й байдужності до навколишнього), у 43,5±2,1 % та 35,1±1,6 % алкозалежних відповідно – тривожно-депресивного компоненту (тривога та депресія, непевність в собі, емоційна лабільність, недовірливість) у 21,6±1,1 % цивільних і 24,7±1,4 % військових агресивного (невластива агресія в сполученні з руховою активністю) компоненту сп'яніння.

Психологічний портрет хворих з залежністю від алкоголю характеризувався нетерплячістю, дратівливістю, нестриманістю афекту, недбалістю, невірою в себе, конфліктністю, утрудненням у прийнятті рішення, недостатнім рівнем вербальної культури.

Для цивільних хворих основним мотивом зловживання алкоголем були: «за компанію», «підтримати друга», бажання одержання фізичного й психологічного задоволення від дії алкоголю.

Для військових основним мотивом було «зняти бойовий стрес», «заглушити біль», «позбавитись від важких військових спогадів», бажання нівелювати за допомогою алкоголю негативні емоційні переживання (напругу, тривогу, страх, тугу).

Як показав аналіз вираженості травматичного стресу повний прояв стресового розладу мають 5,9±0,7 % цивільних і 31,4±1,7 % військових хворих з залежністю від алкоголю, явний прояв – 11,4±1,2 % та 39,5±1,4 % відповідно, частковий прояв мають 33,6±1,6 % цивільних та 29,1±1,3 % військових хворих, незначний прояв та відсутність травматичного стресу мають лише цивільні хворі (33,2±3,5 % та 15,9±2,1 % відповідно).

Вивчення стилів стрес-долаючої поведінки надало змогу констатувати переважання у обстежених неконструктивних форм поведінки: у 53,2±3,4 % обстежених хворих з алкогольною залежністю відмічались копінг-стратегії орієнтовані на уникнення, у 31,3±2,4 % на відволікання, у 11,3±1,6 % на емоції, у 4,4±0,6 % на вирішення завдань.

Таким чином базуючись на отриманих у ході роботи даних нами систематизовані сучасні претектори формування алкогольної залежності у чоловіків в сучасних умовах, які розглядаються як мішені психокорекційного та психоосвітнього впливу при побудові системи реабілітації хворих.

6. Обговорення результатів дослідження

Як показали результати дослідження сучасними клініко-психопатологічними особливостями формування алкогольної залежності є дисфорично-експлозивна ($35,2 \pm 1,5$ % цивільних хворих та у $40,2 \pm 1,9$ % військових), тривожно-депресивна ($43,5 \pm 2,1$ % та $35,1 \pm 1,6$ % відповідно) та агресивна ($21,6 \pm 1,1$ % цивільних і $24,7 \pm 1,4$ % військових хворих) форма сп'яніння, які є специфічними в залежності від переважних мотивів вживання алкоголю.

Патологічними психологічними предикторами формування алкогольної залежності у чоловіків є афективність поведінки, конфліктність, превалювання неконструктивних форм копінг-стратегій. При цьому основним чинником ризику виникнення алкогольної залежності у військових є повний та явний прояв стресового розладу.

Таким чином, основною стратегією реабілітації алкозалежних чоловіків є комплексний вплив на сучасні клініко-психопатологічні та патопсихологічні особливості формування алкогольної залежності.

Метою психокорекції та психоосвіти хворих з залежністю від алкоголю є усвідомлення пацієнтом хворобливого стану; навчання навичкам протистояння потягу до вживання алкоголю; аналіз власних особистісних характеристик та особливостей сприйняття себе у соціумі; формування у хворого мотивації на лікування; відновлення старих та побудова

нових суспільних зв'язків із повною інтеграцією у суспільство; напрацювання навичок адекватної поведінки у психотравмуючій ситуації; корекція «алкогольних» паттернів поведінки.

Отримані дані, щодо сучасних механізмів формування алкогольної залежності у чоловіків як мішені корекційного впливу корелюють з даними сучасних дослідників [8, 11] та свідчать про необхідність подальшої розробки реабілітаційних заходів для хворих з алкогольною залежністю що дозволить покращити якість та тривалість ремісії, буде сприяти успішній соціальній адаптації хворих та суттєвому покращенню якості їх життя.

7. Висновки

1. Клініко-психопатологічними особливостями формування алкогольної залежності у чоловіків, в аспекті їх реабілітації є специфічна в залежності від переважних особисто-значущих мотивів вживання алкоголю, втрата ситуаційного контролю, дисфорії, афективні реакції, тривожно-депресивні розлади.

2. Патологічними психологічними предикторами формування алкогольної залежності у чоловіків є: афективність поведінки, конфліктність, превалювання неконструктивних форм копінг-стратегій. Основним чинником ризику виникнення алкогольної залежності у військових є повний та явний прояв стресового розладу.

Література

1. Гапонов К. Д. Алкогольна залежність в умовах соціального стресу: епідеміологічні, клінічні і лікувальні аспекти // Український вісник психоневрології. 2016. Т. 24, № 4 (89). С. 54–60.
2. Волошин П. В., Марута Н. О. Основні напрямки наукових розробок в неврології, психіатрії та наркології в Україні // Український вісник психоневрології. 2017. Т. 25, № 1 (90). С. 10–18.
3. Метод комплексной оценки аддиктивного статуса индивида и популяции с помощью системы AUDIT-подобных тестов / Линский И. В. и др. // Вісник психіатрії та психофармакотерапії. 2009. № 2 (16). С. 56–70.
4. Мінко О. І., Лісна Н. М., Маркозова Л. М. Індивідуально-психологічні особливості осіб з алкогольною залежністю та їх співзалежних родичів, які впливають на формування терапевтичного альянсу // Український вісник психоневрології. 2018. Т. 26, № 3 (96). С. 39–42.
5. Сосин И. К., Чуев Ю. Ф. О наркологической ситуации в Украине // Український вісник психоневрології. 2010. Т. 18, № 3 (64). С. 174.
6. Децик О. З., Карпінєць І. М. Комплекс заходів профілактики алкоголізму на рівні первинної медичної допомоги // Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2013. № 1 (11). С. 76–79.
7. Pohorecky L. A. Stress and Alcohol Interaction: An Update of Human Research // Alcoholism: Clinical and Experimental Research. 1991. Vol. 15, Issue 3. P. 438–459. doi: <http://doi.org/10.1111/j.1530-0277.1991.tb00543.x>
8. Гапонов К. Д. Алкогольна залежність і соціальний стрес: біохімічні, нейрофізіологічні і психосоціальні механізми взаємовпливу (огляд літератури) // Український вісник психоневрології. 2018. Т. 26, № 1 (94). С. 120–121.
9. Особенности формирования, течения и терапии зависимости от алкоголя у пациентов с посттравматическим стрессовым расстройством / Агибалова Т. В. и др. // Журнал неврологии и психиатрии. 2013. Т. 6, № 2. С. 33–38.
10. Дудко Т. Н. Реабилитация наркологических больных (реабилитология и реабилитационные концепции) // Психиатрия и психофармакотерапия. 2007. Т. 9, № 1. С. 13–17.
11. Слободянюк П. М. Засади та наукове обґрунтування принципів і підходів щодо формування системи інтегративної психотерапії алкогольної залежності // Український вісник психоневрології. 2011. Т. 19, № 2 (67). С. 92–96.

Рекомендовано до публікації д-р мед. наук, професор Кожина Г. М.

Дата надходження рукопису 02.01.2019

Литвиненко Василь Васильович, асистент, кафедра психіатрії, наркології та медичної психології, Харківський національний медичний університет, пр. Науки, 4, м. Харків, Україна, 61022
E-mail: litvmail@gmail.com